

Mais Əmrahov

(AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu)

ERMƏNİ FAŞİZMİNİN SİMVOLU NİDENİN "TSEXAKRON" ERMƏNİ MİLLƏTÇİ İDEOLOGİYASI VƏ ONUN ƏSAS İDEYALARI

Açar sözlər: Faşizm, erməni, erməni millətçi ideologiyası, Tsexakron təlimi

Giriş. Araşdırmalarda məlum olur ki, 1920-ci illərdə Almaniyada olan diasporlar arasında erməni diasporu hörmət edilən və sayılan diasporlardan biri hesab olunurdu. 1928-ci ildə Berlinin küçələrindən birində yerləşən məktəb, mətbəə, mühacir şurası mərkəzi və mədəniyyət mərkəzi "Erməni" adlanırdı. Berlin universitetində K.M.Noyman və A.Muradyan kimi professorlar işləyirdi. Şərq xalqlarının dili və mədəniyyəti üzrə mütəxəssis, onlarla kitabın və məqalənin müəllifi Artaşes Abeqyan 1926-cı ildən 1936-cı ilə kimi Şərqşünaslıq İnstitutuna rəhbərlik etmişdir. Bununla belə İkinci dünya müharibəsi ərzəsində ermənilər Almaniyada ali irqin törəmələri hesab edilmir və antierməni əhvali-ruhiyyəsi vardı. Bu səbəbdən də, vəziyyəti təhlil edən erməni ziyalılarının Almaniyaya rəhbər dairələri ilə yaxınlaşmaq cəhdləri uğursuzluqla nəticələnirdi. Çünki Hitlerin almanların ali irqin nümayəndələri olması nəzəriyyəsi də maraqlı faktlara söykənirdi. Bu məsələyə aydınlıq gətirmək üçün A.Hitlerin biqrafiyasına nəzər salmaq lazımdır.

Almaniyanın nasist partiyasının və dövlətinin başçısı **Hitler Adolf (Şikliqruber) (1889-1945)** 1889-cu ildə Avstriya ilə sərhəddə yerləşən Lintse şəhərində anadan olmuşdur. Adolf Hitler 16 yaşında məktəbi tərk edərək 1907-1908-ci illərdə Vyanaadakı Təsviri İncəsənət Akademiyasına daxil olmağa cəhd etsə də, uğursuzluğa düşər olmuşdur. Bir müddət-5 il tənha yaşayan Hitler 1913-cü ildə Avstriya ordusunda xidmətdən boyun qaçırmaq üçün Münhenə getmiş, 1914-cü ildə "həddən artıq zəif olduğuna görə" orduya yarasız hesab edilsə də, 1914-cü ildə Almaniyaya Rusiya ilə müharibəyə başlayanda könüllü orduya yazılır, piyada alayında xidmət edir, igidliyinə görə iki dəfə birinci dərəcəli "Dəmir xaç"la təltif edilir.

Hitler 1918-ci ildə Bavariya Sovet Qırmızı ordusunun tərkibində olan ikinci korpusda yefreytor rütbəsi alır. Millətçi və antisemit "nəzəriyyə"lərinin qatı tərəfdarı olması ilə fərqlənir. 1919-cu ilin payızında A.Drekslerin təşkil etdiyi "Alman fəhlə partiyasına" (sonradan "Alman nasional-sosialist fəhlə ittifaqı") daxil olur, 1920-ci ildən "Alman nasional-sosialist fəhlə partiyası"nın liderinə çevrilir. 1923-cü ildə "piyaxana qiyamı" adlandırılan dövlət çevrilişi cəhdinə görə həbs olunan Hitler həbsxanada tanış olduğu Rudolf Gesslə birlikdə "Mein Kampf" ("Mənim mübarizəm") kitabını yazır.

Nasizm ilham mənbəyini "**Thule Cəmiyyəti**"ndən almışdır. R.Eppersona görə "Thule Cəmiyyəti"ndə Semit xalqların etiqad etdikləri Aya əks qoyularaq... arilərin müqəddəs rəmzi qismində günəş birinci rol oynayırdı...Açıq saç rəngli və göy gözlü arilərin özünə də başər övladının böyaz tərəfini ehtiva etdiyinə əmin olan Fürer, qara saçlı və dərisinin rəngi tünd olan Yəhudi xalqının təmsalında başər övladının qaralıq tərəfini görürdü...Hitler maddi dünyanın natəmiz element- lərini qırmağı öz üzərinə götürdü. (8)

Nasist partiyasının və "Thule Cəmiyyəti"nin əsasını qoyanlardan biri **Dietrich Eskart** idi. Eskart inamli satanist, incə sənətlərin və Qara Magiya ayinlərinin bilicisi idi. Eskart ölüm ayağında demişdi: "Hitlerin ardınca gedin. O oynayacaq, lakin yalnız mənim musiqim altında! Mən onu "Gizli Təlimə" ithaf etdim, görünmə mərkəzlərini ona açdım və ona Qüvvələrlə ünsiyyət vasitələri verdim. Mənim barəmdə hüzn saxlamayın: mən tarixə istənilən almandan daha çox təsir göstərmişəm". (6.c.398-399)

Analitiklər hesab edirlər ki, Hitlerin qüvvəsinin başqa mənbələri də olmuşdur. Məsələn, psixanalitik Valter Langer "The Mind of

Adolf Hitler" ("Adolf Hitlerin ağlı") kitabında yazır: "Hitlerin nəsil şəcərəsinin tədqiq olunmasında böyük qarışıqlıq var. Adolfun atası Aloiz Hitler Mariya Anna Şiklriuberin qeyri-qanuni oğlu idi. Belə hesab etmək qəbul olunub ki, Aloizin atası İohann Georq Hiedler idi..."

Aloiz 40 yaşınadək familiyasını dəyişməmiş, anasının familiyasını daşımış və qanunla tanınmamışdır. Aloizin atasının İohann Georq Hiedler olduğuna şübhə ilə yanaşanlar vardır. Lakin Avstriya kanslerinin göstərisinə uyğun olaraq araşdırmadan məlum olmuşdur ki, **Mariya Anna Şiklriuber** Vaynada yaşayarkən hamilə qalmışdır. Həmin dövrdə o baron Roçşildin evində xidmətçi işləmiş, hamilə olduğunu bilən kimi o Spitala göndərilmiş və Aloiz burada dünyaya gəlmişdir. (9)

Hitlerin babasının yəhudi olması haqqında fikirlər vardır. Məlumdur ki, Hitler II dünya müharibəsinə Avstriyaya daxil olmaqla başladı. Ralf Epperson hesab edir ki, Hitler Avstriyaya iki səbəbdən yola düşmüşdür. Müəllif yazır: "...Hitlerin onun Roçşildlerin nəslindən olduğunu bilən Dolfuss susdurmaq və özünün əsil-nəcabatı ilə əlaqəli sənədləri yox etmək istəmişdir". (6.c.401)

Hitler 1923-cü ildə "Mein Kampf" ("Mənim mübarizəm") kitabında öz istəklərini açıqlamışdır.

Hitlərdə yəhudilərə qarşı mənfi münasibətin formalaşmasının səbəbləri xüsusi maraq kəsb edən məsələlərdəndir. İlk növbədə onun mütaliəsi onu buna sövç etmişdir. Bavariya şairi Ditrix Ekhart, Baltika almanı Maks Erin və Şöyner-Rixterin və Alfred Rozenberqin bu məsələdə təsiri böyük olmuşdur. Maks Erin və Şöyner-Rixter və Alfred Rozenberq onda "rus bolşevik yəhudiçiliyi" fikrini yaratmışlar (7.c.37). Hitler özü də "Mənim mübarizəm" əsərində onun nasional-sosialist fikirlərinin formalaşmasında Şöynerin və sosialist-xristian Lünterin təsiri olduğunu etiraf etmişdir. (7.c.16)

Yuxarıda qeyd olunanları bilən erməni ziyalıları Almaniyada anti-erməni əhvali-ruhiyyəsinin artdığı dövrdə erməni xalqının antropologiyası və tarixinin öyrənilməsi üzrə xüsusi komitə formalaşdırmağa təşəbbüs edirlər. Erməni tarixçisi E.Abramyan iddia edir ki, "anti-erməni təbliğatını Türkiyə maliyyələşdirdiyindən və həmişə müdafiə etdiyindən (1,s.31) al-

man rəhbər dairələrinə yaxın düşmək mümkün olmamışdır. SSRİ ilə müharibə başlayanda "ermənilərə etibar etmək olmaz", "onlar xəstədir-lər" fikirləri səsləndirilməyə başlanılır" (1,s.32). Bu fikirlər erməni müharibə nümayəndələrinin təşvişə salırdı. Buna görə də, məsələni öyrənən qrupun yaradılmasına başlanıldı və beş ay sonra Hitlerin masası üstünə Rozenberqin maruzə-hesabatı qoyuldu.

Məruzədə elmi mənbələrdən olan iqtibaslarla ermənilər **A R İ** mənşəyindən olması əsaslandırılaraq bildirilirdi ki, ermənilər hind-avropa xalqlarına aididilər və qədim "ari"lərin birəşə təxəmmül hesab olunurlar. Maruzədə Dərmanın ordusunda erməni qoşunları olması, o cümlədən qədim fars yazılarında yüzlərlə fəq və arqumentlər gətirilir və bu salnamələrdə qoşunların "*Erməni torpağından olan arilər ordusu*" adlandırıldığı əsaslandırılır. Müharibəyə qədərki 20 il ərzində və müharibənin sonlarına qədər Almaniya ermənilər, onların dili, qədim tarixi, arilərə məxsusluğu və 1915-ci il soyqırım haqqında onlarla kitab nəşr olundu. Bu kitablar arasında ermənilər, onların tarixinə həsr olunan "Ermənilik-arilik", "Ermənilər və Ermənistən", "Ermənilər ümumi mübarizədə", "Zeytun", "Ermənilər və almanların tarixi dostluğu", "Sən arilər bax!", "Bizim köüllülərin tarixi rolu" və başqalarını göstərmək olar. (1,s.32)

Noticədə Berlin, Münxen, Buxarest, Sofiya və digər Avropa şəhərlərində fəaliyyət göstərən erməni milli gənclər təşkilatı, yaxud nasist və faşist təşkilatları, Bolqarıstan və Rumıniyada, 1934-cü ildə Garegin Njde tərəfindən əvvəl ABŞ-da, sonra Avropa ölkələrində "**Tsexakron**" üzvləri adlanan təşkilat, erməni millətçilərinin döyüş qrupu formalaşdırıldı.

Kindir Garegin Njde? Dəro Kanayanın məsləhətdəşi və azərbaycanlıların düşməni olan Garegin Njde (əsil adı Garegin Yeğişe Ter-Harutyunyan) 1886-cı il yanvar ayının 1-də İrovan quberniyasının Naxçıvan qəzasının Güznüt kəndində (indiki Babək

rayonu) anadan olmuş, Azərbaycan torpağının nemətləri ilə böyümüşdür. Naxçıvan şəhərində rus məktəbini bitirən Garegin Tiflis rus gimnaziyasında təhsilini davam etdirmiş, 17 yaşında Erməni Liberal Hərəkatına qatılmış, qısa bir müddədən sonra təhsilini davam etdirmək üçün Sanki-Peterburqa getmişdir.

1902-ci ildə Peterburq universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olan Garegin 1904-cü ildə təhsilini yarımtığı qoyaraq erməni millətçiliyinə qoşulmuş, Osmanlı imperiyası və qar Rusiyasına qarşı olan Erməni Beynəlxalq hərəkatına daxil olmaq üçün Cənubi Qafqaza geri dönmüşdür. 1906-cı ildə Bolqarıstana gedən Njde, 1907-ci ildə şəhərdə əsgəri hazırlığını tamamlamışdır. (11)

1908-ci ildə "Daşnaksütyun"ə daxil olaraq **NJDE** laqəbinin (*Njde-Əbadi cəlayi vətən*) aldığı Garegin Yəqrem Xan və Mustafa Sebastianla bərabər "Gənç türklər" inqilabında iştirak etmişdir. 1909-cu ildə Cənubi Qafqaza geri döndəndə Njde ruslar tərəfində tutulur və 3 il həbsdə yatır. 1912-ci ildə general Andrikan Ozanyan ilə bərabər Trakiya və Makedoniyanın azadlığı üçün Balkan vuruşlarında Osmanlı imperiyasına qarşı Bolqar ordusunun "Makedon-Adriyanapud Könüllü döstələri" adı altında Erməni taboru yaradır. Drastamat Kanayanın (Dronun) başçılıq etdiyi erməni könüllü dəstəsinin komandanı müavini təyin olunan Njde 1915-ci ilin mayında 3-cü dərəcəli "Müqəddəs Vladimir", 4-cü dərəcəli "Müqəddəs Anna" ordenləri ilə, həmin ilin iyulunda isə 2-ci və 3-cü dərəcəli "Georgi xaçı" ilə təltif olunmuşdur. İkinci Balkan müharibəsində yaralanan Njde Bolqarıstanın "Cəsarət xaçı" ilə mükafatlandırılmışdır. (12)

1933-cü ilin yayında ABŞ-a köçən Njde Tanderqyana türk səfiri Muxtar bəyin öldürülməsinə kömək edir. ABŞ-da Njde "**Tsexakron**" hərəkatını təsis edir və 1937-ci ildə "Daşnaksütyun"un sıralarından ayrılaraq faşist Almaniya ilə əlaqələr yaradır, Ermənberqlə görüşür, onları Türkiyəyə hücum etməyə çağırır və öz köməyini təklif edir.

Razılaşmaya görə Türkiyə dövlətinə qarşı hücum etmək üçün ermənilər Hitler Almaniya üçün 100 min adam toplamaq idi. Bütün bu məsələlərin detalları ilə erməni-alman razılaşmasının "Gertrud" planında əksini tapmışdır. *Əvəzin-*

də ermənilərə Şərqi Anadolu və Kiliqiya vəd olunmuşdur. (3)

"*Tsexakron*"-*erməni dilində irq və din sözlərinin birləşməsidir.* Garegin Njde (Garegin Ter-Harutyunyan) tərəfindən ortaya atılan bu hərəkata Tsexakron, onun ideoloji təliminə isə Tsexakronutyun (Tsexakronizm) adı verilib. Tsexakron əslində erməni faşizmidir və dünya ermənilərinin türklərə və Türkiyəyə qarşı davranışlarının təməlinə Garegin Njdenin düşüncələri yer alıb. Erməni aradırmıçısı Smbat Hovhannisyan özünün "Tsexakronutyun və faşizm" adlı məqaləsində bu təlimi faşizmlə müqayisə edərkən onun daha irqçi olduğunu önə sürür. Bu təlimi irqçi təlim olaraq qiymətləndirənlər də çoxdur. (13)

Erməni irqçi yaddaşı, Tsexakron özü də heç bir əsası olmayan bir qorxu üzərində qurulub-sanki 20-ci əsrin sonunda azərbaycanlılara qarşı törədilən vəhşiliklərin etiraf edilməsi hər hansı bir şəkildə 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsində baş verən "erməni soyqırım"ın tarixi həqiqətini və mənavi irənciyəlini sarsıdacaq fikri həminin başı üstündə asılmış Domokl qılıncıdır. (14)

Njdenin 1932-ci ildə Bolqarıstanda nəşr etdirdiyi "Soy Ruhunun Hərəkatı" adlı kitabı və daha sonra "Xrofk" jurnalında çıxan "*Tsexakronutyun bir cəfər gücüdür*" adlı məqaləsi ilə erməni nasional-sosializminin əsaslarını ortaya qoymuşdur.

Erməniliyin xaricdə funksional fəaliyyətini genişləndirərək onu Ermənistanı müdafiə etmək qabiliyyəti durumuna gətirmək, erməni gəncliyinin partiyadan konar fəaliyyətini gücləndirmək, bütün gücləri Türkiyəyə qarşı bir cəbhəyə sövç etmək təzislərini həyata keçirmək üçün 1933-ci ildə Njde partiya tərəfindən ABŞ-a göndərilmiş, qısa müddət içərisində Amerika Birləşmiş Ştatlarında "Tsexakron" hərəkatını yaratmaq tapşırılmışdır.

Tsexakronutyunda onun aşılayacağı ideyaların əsasında "*Mən öz soyumu (tsex) bilirəm, mən öz nəslimə güvənirəm, mənim soyum Allah daha yaxındır, ali irqdir, mən cismimdə Tsexakronu daşıyıram*" dayanır. Bu cəhətdən Tsexakron faşizmlə eyniləşir.

Njdəyə görə, Tsexakron müqəddəs soyu tanıyır və elan edir: "*Erməni olmağa o adam layiq deyildir ki, onun üçün bizim planetdə "er-*

mani” kəlməsindən daha üstün şeylər vardır”, yaxud “erməni olmaqdan əvvəl də sən erməni olmalısən!”, “erməni öz tarixində ermənidən daha öncə adam olmuşdur, bu xüsusiyyətinə görə də onun faciələri qaçılmaz olmuşdur”.

“Mən Yer kürəsindəki ilahi izləri öz soyum-da oxudum, gördüm, oxdım, təzim etdim və Tsexakrona çevrildim” deyərək Njde ermənilərin ilahi soydan gəldiyini iddia edir və qeyd edirdi ki, *“soy Allah kimi birincidir. Erməni soyu da Allah kimi asrların şahididir, o əbadi olaraq ermənidir. Allahın ortağıdır”*. Qeyd edirdi ki, erməninin özünüdərkli üçün bu təlimə inam da aşılanmalıdır. Kronçular bunu etməlidirlər. (15)

Njdenin Tsexakron təliminə görə, hər bir erməni bütün həyatı boyunca “Qərbi Ermənistan” hesab etdikləri ərazinin türklərin əlindən alınmasına çalışmalıdır. Onun qurduğu “Tsexakron Uxter” (1933) adlı qurumu da bu ideyanın həyata keçməsinə çalışırdı. Bu təlim “Tsexakron Uxter” erməni gənclər təşkilatının nüvəsi hesab olunurdu. “Ermənistan ermənilərə” devizini əsas tutan “Tsexakron Uxter”-in nizamnaməsi və proqramı hazırlanmışdır. Ermənistan Respublikasının monoetnik dövlətə çevrilməsi “Ermənistan ermənilərə” devizinin həyata keçirilməsinin sübutudur (14).

Njdeyə görə, erməni xalqı *Vətən kultu, qan kultu, dil kultu, vətən uğrunda öz həyatını qurban etmə kultu, ulular kultu, güc kultu, öndər kultu* ilə həyatını davam etməlidir.

Vətən kultu: Erməni soyunun doğum yerinə hörmətidir. Erməni gəncləri bütün sayını Ermənistanın ərazisini genişləndirməyə sərf etməli və onun bundan böyük xoşbəxtliyi olmamalıdır. *Vətən kultu* Tsexakroniyyənin qan təməlini əsas qanun olaraq qəbul edir və digər xalqlarla evliliklərin əleyhinədir.

Dil kultu: Tsexakroniyə hər bir ermənin bir-birliyə danışıqdan yalnız erməni dilindən istifadə etməsini əsas hesab edir. *Öz həyatını qurban etmə kultu*: Soyunu qorumaq üçün bir yolda ölmək bir şəərəfdir və “... Aslan kimi mübarizə etməliyik”.

Ulular kultu: Tsexakroniyənin nasillər arasında əlaqələrin davam etməsini ən böyük çatışmazlıq olaraq qəbul edir.

Güc kultu: Tsexakroniyənin gücü xüsusi yer verir. Njdeyə görə, güclü qazanan olar, haqlı olmaz, dünya güclü olanın qarşısında boyun əyər.

Öndər kultu: Hər soyun başında xalqın taleyini müəyyən edən bir lider olmalıdır. Tsexakroniyənin soy üzvlərinin öndərinin iradəsinə tabe olmasını tələb edir. O yazırdı: “Ermənilik nə vaxtsa Türkləri bağışlayacaq, amma onun qarşısında diz çökmədən, onu diz çökdürərək...”. (15)

Ermənilik (Armenizm) Njdeyə görə, hər şeydən üstündür. “Sən əvvəl ermənisən, sonra insansən! Ermənilik hər şeyin fövqündədir”. Elə bu səbəbdən də, Azərbaycan xalqı şairi Bəxtiyar Vahabzadə erməniliyin mahiyyətini aydınlıq gətirərək yazmışdır:

Biz başdan ayağa rəhimik, şəfqətlik,

O kin dağarcığı, o gərəyəndir.

Biz əvvəl insanıq, sonra millətik.

O, insan olmadan millətləşəndir.

Tsexakroniyə ermənilərin maraqlarını hər hansı xalqın mənfəətlərindən daha üstün tutur. Tsexakroniyənin yalnız ermənilərin torpaq üçün vuruşmağa hazır olmasını tələb etmir, bu təlim daha irəli gedərək, ermənilərdən türklərə qarşı mərhəmətsiz ittiqam tələb edir. Njde yazırdı ki: “Bizim aramızdakı düşmənlik tarixi deyil, daha çox bioloji və biz bu xalqı hansı üsulla olursa-olsun yox etməliyik”. Bu ideologiyanın faşizm olduğunu Njde özü də danırdı.

Təlimin bu nöqtələrini şərh edərkən deyir: “İtalyanların faşizmi var, almanların nazizmi, yəhudilərin isə sionizmi... Ermənilərinə Tsexakronu var... Biz 1919-cu ildə bu fikirləri meydana gətirərkən, Mussolini öz düşüncələrini daha yeni-yeni kəşf edirdi...İtaliy arazilərin genişlənməsinin təzahürünü hələ təsvir etmirdi. Nasistlərin fəlsəfəsində vətən sərhədi heç bir mənada daşımamaqdadır. Biz isə xalqımıza onun Ana torpağı olan erməni dağlıq bölgəsini (Şərqi Anadolu, Kilikiya və Qafqazın böyük bir ərazini əhatə etməkdədir) geri vermək istəyirik... Hitler yəhudiləri insanlıq üçün bir bəla olaraq görməkdə idi və bundan dolayı onları yox etməyi hədəfləyirdi. Bizim soyumuzun düşmənləri isə *Türklərdir*. Onlar erməniləri yer üzündən silirlər və məmləkətimizin torpaqlarının böyük hissəsini ələ keçiriblər”.

Tasaduflı deyildir ki, eyni illərdə İtaliyada faşizm, Almaniyada isə milli sosializm düşüncələri ictimai kütlələrə sirayət etməyə başlamışdı. Ermənistan Respublikaçılar Partiyasının erməni və rus dillərində çap etdirdiyi “Qaregin

Njde və onun təlimi” (İrəvan-2004) kitabında qeyd olunur ki, İkinci dünya müharibəsi başlanarkən Njde bildirdi ki, Avropa ölkələrində antierməni ovqat güclənmişdi və almanlarda belə bir fikir vardı ki, ermənilər Almaniyanın düşmənlərinə yardım edərlər. Ona görə də, hərəkətə keçərək almanlarla əlaqəyə girir, Bolqarıstan və Rumıniyadan ermənilərin qəbulu bu cür alınmasının qarşısını alır. 1942-ci ildə Njde Berlində gedərək, ermənilər almanlara sadiqatlı olacaqlarını sübut edən materiallar aparır. Təşkilatın sıralarında öz xalqının və torpağının haqqı vətənpərvərləri kimi təbiiyə olunan və Avropada yaşayan erməni gəncləri vardı. Əksəriyyət tarixçilər onları “Hitleryuend”lə bərabər tutsalar da, mahiyyətə tamamilə fərqli idi. Bu təşkilatın bəzi üzvləri sonralar “Abver”-in xüsusi qruplarının tərkibinə, yaxud “Brandenburg” birləşməsinin strukturuna daxil oldular. 1942-ci il dekabrın 15-də Drastamat Kanayanın işlə qatışması ilə Erməni Milli Şurası yaradıldı, tezliklə şura Erməni Milli Komitəsi adlandırıldı. İkinci dünya müharibəsi dövründə bu komitə erməni antisovet alman təbliğatı mərkəzinə çevrildi. (1.s.34)

1944-cü ilin fevralında işğal olunmuş Şərqi araziləri naziri Alfred Rozenberqin əmri ilə Vartan Sarkisyanın rəhbərliyi altında “Birləşmiş Erməni Qərgəgahı” yaradıldı (4.s.326). Bu struktur Vermaxtda və Avropadakı bütün erməni hərbi və köşfiyyət birləşmələrinə əlaqələndirildi. Erməni Milli Komitəsi A.Abecqyanı prezidenti, Abraam Gülxəndonyanı müavini seçdi (2.s.173). Komitə erməni millətçilik ideologiyası üzərində işlədi, kitab, təbliğat vərəqələri və s. buraxdı. 1944-cü ilin apreldən aylıq “Legion xəbərləri” nəşr olunmağa başladı.

Özlərinə xarici ölkələrdə dayaq axtaran ermənilər həmişə alət rolunu oynayıblar. Ösləndə isə istər avropalılar, istərsə də ruslar onları pis əməl sahibi, xain kimi səciyələndirmişlər. Bu gün haray salaraq soyqırımına məruz qaldıqlarını iddia edən ermənilərin soyu-kökü məlum deyildir və onlar yetkin millət kimi xarakterizə olunmurlar.

Qaregin Njde (Qaregin Ter-Harutyunyan) də belə cinayətkarlardan biri olmuşdur. Onun yaratdığı “Tsexakronizm” təlimi əslində erməni faşizmidir. Faşizmin təməl fəlsəfəsi olan Nasional Sosialist təlimidir. Ermənistanın ilk milliyət-

çi partiyalarından olan “Daşnaksütyun” un da simvolu faşizmin qəbul etdiyi xəncərli xaçdır.

Njdenin müharibə illərindəki fəaliyyəti - Ermənistan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşı mayor Melkumyanın hazırladığı sənəddə aydın yazılmışdır. Sənəddə bildirilir ki, Bolqarıstanda yaşayarkən Njde Ter-Harutyunyan “Daşnaksütyun”-un rəhbəri kimi, 1941-ci ildə SSRİ-yə qarşı alman köşfiyyəti ilə əlaqə yaradaraq almanların göstərişi ilə Balkan yarımadasında millətçilərin arasında agentura şəbəkəsinin təşkili ilə məşğul olmuşdur. Ter-Harutyunyan almanların Berlində yaratdığı “Erməni Milli Şurasını” üzvü olaraq xaricdə yaşayan ermənilər arasında SSRİ-yə qarşı siyasi fəaliyyət göstərmiş, *1944-cü il noyabrın 2-də Qaregin Ter-Harutyunyan həbs edilərək istintaqa cəlb edilmişdir* (16)

Sənədlər təsdiq edir ki, müttəhim Ter-Harutyunyan Sovet İttifaqının bəzəməz düşməni kimi, 1941-ci ildə özünü təxminən tanıyan alman agenti Burev Semyon İvanoviçin vasitəsilə alman köşfiyyət və əks-köşfiyyət orqanlarının Balkanlardakı rəhbəri “Doktor Delius” (taxalluslu Vagner Otto ilə əlaqə yaradaraq, onun tapşırığı əsasında Buxarest, Varna, Plovdiv, Sliven, Şumən şəhərlərində olub və burada SSRİ-yə qarşı istifadə üçün adamların seçilməsi və almanlara təqdimatı ilə məşğul olmuşdur. Njde alman köşfiyyətçi mayor Drumyun göstərişi ilə 1942-ci ilin payızında Berlində olmuşdur.

Njde koməkçisi Asatryan Qayk (“Şiməş”) tərəfindən həbs olunmuşdur) vasitəsilə, Bolqarıstanda yaşayan 30 nəfər erməni Berlində göndərmiş, burada onları Xoxenbände kəndində yerləşən köşfiyyət-təxribat məktəbində təlim keçərək Krıma göndərilməmişdir. Onlar Sovet Ermənistanına keçməli və orada köşfiyyət-təxribat fəaliyyəti ilə məşğul olmalı, alman ordusunun Ermənistan sərhədlərinə yaxınlaşacağı təqdirdə üsyan qaldırmaqlı idi. 1943-cü ilin avqustunda Qaregin Ter-Harutyunyan Krıma gələrək, yuxarıda göstərilmiş köşfiyyətçi-təxribatçıların qarşısında çıxış edərək onları almanların bütün göstərişlərini yerinə yetirməyə çağırırdı.

Ter-Arutyunyan Almaniyanın işğal olunmuş şərqi araziləri nazirliyinin yaratdığı “Erməni Milli Şurası”nın tərkibinə daxil olmuşdur. “Erməni Milli Şurası”nın məqsədi SSRİ-yə qarşı mübarizədə Almaniya yardım etmək və Er-

mənistanın Almaniyanın protektoratı ilə millətçi-burjuva hökumətinin qurulmasına nail olmaq idi. Devedjian Ovanes Akopoviçin, Burev Semyon İvanoviçin, Plev Xristov Dmitriyeviçin, Pastandaryan Krikor Andranikoviçin, Asatryan Qayk Kirakosoviçin, Doğramacyan Mardin Mkirtçiçin, Davidiyan Nşan Akopoviçin, Tomasyan Mkirtçi, Astvatsaturyan Nerses Srapionoviçin, Sarkisyan Qurgen Semyonoviçin ifadələri əsasında Ter-Harutunyanın günahı sübuta yetirilmişdir.

1948-ci il martın 10-da tərtib olunmuş ittihadın aktına əsasən Ermənistan SSR Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyinin birinci idarəsinin üçüncü bölməsinin rəisi, mayor Melkumyan Ermənistan SSR-in C.P.M. 200-cü maddəsini rəhbər tutaraq 11278 nömrəli cinayət işini Ermənistan SSR-in DİN qoşunlarının hərbi prokuroru vasitəsilə SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin nəzdində, xüsusi məşvəratın dinləmələrinə gəndərilməsinə məqsəduyğun hesab edərək 25 ilik həbs cəzasını təkliif etmişdir.

Njde sovet həbsxanasında olarkən də xəyanət yolunu davam etdirmişdir. O. həbsxanaya düşsən kimi könüllü olaraq sovet hökumətinə Türkiyə ilə mübarizədə ondan istifadə olunmasını təkliif etmişdir. 1948-ci il yanvarın 10-da İ.Stalinə yazdığı məktubunda bildirdirdi: *"Məni yaşadan və məşğul edən son arzu feodal Türkiyənin məhvində iştirak etməkdir...Mən sizin türmənidə ölmək istəməzdim"*.

Njde Ermənistan SSR dövlət təhlükəsizlik nazirliyinə ünvanladığı məktubda yazırdı: *"Siz mənə rəqib kimi yanaşmaqda davam edirsiniz. Bəli, Sovet İttifaqı türklərlə "qardaşlıq ittiifaqı"nda olanda mən rəqib idim. Lakin indi xoşbəxtlikdən bu məsələ həll olunub və mən Sovet İttifaqının simasında iki Ermənistanın birləşdirilməsi xülyasını gerçəkləşdirəcək real qüvvə görürəm..."*

Bununla belə, Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyi Njde vasitəsilə daşnaqlarla əlaqə yaratmaqda yanaşı, daşnaqlar arasında təfriqə salmaqda da maraqlı idi. Bunun üçün də Njdedən bir vasitə kimi yararlanmağa çalışırdı. (5)

Bir müddət Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyinin həbsxanasında saxlandıqdan sonra Njde mühakimə edilməsi üçün İrəvana gətirilmişdir. Məhkəmə zamanı Garegin Njde antisovet fəaliyyətində və kütləvi qətləri təşkil etməkdə gü-

nahkar bilinmiş, 25 illik həbs cəzasına məhkum olunmuş və 21 dekabr 1955-ci ildə Vladimir həbsxanasında ölmüşdür.

SSRİ əleyhinə faşist təbliğatı aparan və SSRİ-nin məğlubiyyəti üçün faşist Almaniyası ilə ittifaqa girən erməniləri yaxşı tanıyan Rusiya Federasiyasının hakim dairələri faşist xislətli satqın Njdeyə İravanın mərkəzində heykəl ucaldılarda səsini çıxarmadı.

Ermənistan Respublikasında iqtidarda olan Respublikaçılar Partiyası bu faşist görüşlü insan qəssabını özlərinə öndər sayırlar. Heykəldən öncə ermənilər 2012-ci ildə onun haqqında bir film də çəmişdilər. Njdeyə heykəl qoyulması onu göstərir ki, irqçilik və faşizm bu ölkənin dövlət siyasətidir. Dünyanın terrorçu hesab etdiyi şəxslər-başda Andranik Ozanyan olmaqla Stepan Şaumyan, Dro, Njde, Varujan Karapetyan, Monte Melkonyan, Vazgen Sarkisyan qəhrəman hesab olunurlar. Onlar özlərindən olmayanların fiziki məhvini çalmış və bunu göz qırpmadan, insanların halına acımadan həyata keçirmişlər.

Qeyd olunanları yaxşı xatırlayan dövlət təhlükəsizlik orqanlarının da səsini ucaltmaması gizli mətləblərdən xəbər verir. Ancaq Ermənistan prezidenti S.Sarkisyan, indiki Baş nazir Nikol Paşinyan Avropa ölkələri ilə ittifaq yaratmaq istəyəndə bu ittifaqın Rusiya hakim dairələrinin regionda apardığı siyasətə zidd olduğu aydınlaşan kimi Njdeyə abidə qoyulmasının səhv olduğu, ermənilərin antirusiya siyasəti yeritdiyini tənqid olunmağa başladı. Bu ikili yanaşma bir daha sübut edir ki, qonşu Rusiyanın regiondakı siyasəti münafiqənin həllinə imkan verməməklə yanaşı, həm də Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün təmin olunmasına tələsmir. Moskvaya yaxşı məlumdur ki, qədim Azərbaycan torpaqları olan İrəvan, Göyçü, Zəngəzur, Zəngibasar, Qaralılar, Üçkiləs, Gümrü, Kəvər və s. yerlər Kremlin rəhbərliyi ilə azərbaycanlılardan təmizlənməmişdir.

Azərbaycan xalqı müharibə istəmir. Çünki Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zamanı 20 mindən artıq övladımız şəhid olmuş, 100 mindən artıq vətən oğlu yaralanmış və ya şikəst olmuşdur. Bir milyondan artıq soydaşımız doğma yurd-yuvalardan didərgin salınmışdır. Münafiqənin sülh yolu ilə həllində ümummilli lider H. Əliyev tərəfindən atılan

mühüm addım, ulu öndərin siyasi kursunu davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin münafiqənin sülh yolu ilə həll edilməsi sahəsindəki fəaliyyəti dünya ictimaiyyəti və xalqımız tərəfindən bəyənilir. Ancaq İlham Əliyevin dəfələrlə xatırladığı kimi, məsələ ancaq ölkəmizin ərazi bütövlüyü, süverenliyi əsasında həll edilə bilər. Yurd-yuvalarından didərgin salınmış soydaşlarımız yerlərinə qayıtmalı, ata-baba torpaqlarının sahibi olmalıdırlar. Ona görə də, bu gün demokratiyadan dəm vuran Qərb dövlətləri ikili yanaşmaya son qoymalı, beynəlxalq hüquqa hörmət göstərməli, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsini beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həll etməlidirlər.

Ədəbiyyat siyahısı

- 1.Абрамян Э. Кафказцы в Аберере. М., 2006
- 2.Арменоведческий альманах Айказян. Т.10. Бейрут, 1984
- 3.Буланова О. Армянская помощь фашистской Германии. Газ. «Эхо», 2017, 20 май, №86

Резюме

Манс Амрахов

Армянская националистическая идеология «Цехакрон» Нжде - символа армянского фашизма и его основные идеи

В статье рассказывается о формировании боевой группы армянских милитаристов, организации, названной членами «Цехакрон» сначала в США, а затем в странах Европы со стороны Гарегин Нжде. При этом заявляется о том, что учение Цехакрон выдвинуто со стороны Нжде начиная с 1930 года. Он, в 1932 году с помощью книги «Движение духа поколения», опубликованной в Болгарии и в последующем с помощью статьи под названием «Сила триумфа Цехакронотона», опубликованной в журнале "Хрофик" представил основы армянского национального социализма. Согласно учению Цехакрона Нжде, каждый армянин в течение всей своей жизни должен стараться отобрать у турков те самые территории, которых им признают землями "Западной Армении". Организация «Цехакрон Ухтер» (1933), созданная им старалась ради осуществления данной идеи. Данное учение считается ядром организации армянской молодежи "Цехакрон Ухтер".

В статье, в том числе, высказываются отношение к возвышению памятника в Ереване, основателе армянского фашизма – мяснику человечины с фашистскими мировоззрениями из Партии Республиканцев, находящейся в правительственных кругах Республики Армении, и государственной политике этой страны считается расизм и фашизм, а также признание

- 4.Диверсанты Третьего Рейха. М., 2003
- 5.Овсепян В. Гарегин Нжде и КГБ" (<http://www.bvahan.com>), <http://vardanank.org>, <http://genocide.ru>
- 6.Ralf Epperson. Gözəgörməz əl. Bakı, 2014
- 7.Лопухов Б.Р. История фашистского режима в Италии. М.,1970
- 8.Jean Micel Angebert, The Occult and the Third Reich, New York: Macmillan Publishing Co., Inc, 1974, p.4
- 9.Walter C. Langer, The Mind of Adolf Hitler, New York, London: Basic Books, Inc., pp.100-102
- 10.<http://fca.narod.ru>
- 11.<https://en.m.wikipedia.org/wiki/Gareg...>
- 12.http://wikipedia.org/wiki/drashamat_kapayan_note/Chalabian2010-1
- 13.https://mobile.twitter.com/status/14.Idelogiya/az>201605>qafar_caxmaql...
- 15.<https://525.az>site>
- 16.https://dic.academic.ru/pictures/wiki/files/80/PlaqueNjdeh_Spfia.SPG

героями и возведение памятника мировому террористу Андранику Озаянцу, Степану Шаумяну, Дро, Нжде, Варужану Карапетяну, Монте Мелконяну, Вазгену Саркисяну

Ключевые слова: фашизм, армянин, армянская националистическая идеология, учение Цехакрон

Summary

Mais Amrahov

Armenian nationalist ideology «Tsekhakron» of Ndzde, symbol of armenian fascism and its key ideas

Article is devoted to formation of battle group of armenian nationalists, organization called "Tsekhakron members" in the USA and further in European states by Garegin Ndzde. It is indicated there that, Tsekhakron training of commenced and forwarded by Ndzde since 1930. He revealed the basis of national – socialist of armenians by his article called "Tsekhakronutyun is a victory power" published in "Khrofk" magazine and his book called "Movement of Soy Spirit" published in Bulgaria in 1932. In accordance with Nzhde's "Tsekhakron training", every armenian should make an effort to release the territory which is considered as "Western Armenian" from Turkish during his (her) whole life. Tsekhakron Uchter (1933) institution established by him was trying to realize such idea. Such training was considered as a nuclea of armenian youth organization "Tsekhakron Uchter".

Moreover article clarifies the imposing of statue in Yerevan to Garegin Ndzde, founder of armenian fascism- human butcher with fascism point of view, member of the Party of Republicans, being in the power in the Republic of Armenian, considering of Andranik Ozanyan, as well as Stepan Shaumyan, Dro, Ndzde, Varujan Karapetyan, Monte Melkonyan, Vazgen Sarkisyan, who are determined as terrorist of the world, and considering of imposing of statue to Ndzde means that discrimination and fascism is a state policy of such country.

Keywords: Fascism, armenian, armenian nationalist ideology, Tsekhakron training